

záleží na lidské přirozenosti a že směřuje k umělecké koncepci přirozených charakterů. V povídkách vidí autor spisovatelův vývoj k oddělení přirozenosti (obraz prostého vojáka) od nepřirozenosti (kariérismus, lež a póza vyšších důstojníků) a poté k uměleckému zobrazení reality, jejíž součástí je i existence protikladných rysů v jednom charakteru.

Epopěj Vojnu a mír, syntézu románového, memoárového a esejistického žánru, pak Zahradka hodnotí - a s tím nelze než souhlasit - jako určitý mezník ve vývoji válečné prózy, ve kterém byly žánrově dovršeny procesy probíhající v próze od dob Puškinových a který podnítl vznik analogických forem. Zamyšlení nad charakterem díla v jeho různých redakcích a vydáních, interpretace významu názvu díla ("...vojna" je chápána jako rozhodující faktor epochy, "mír" pak odpovídá autorskému ideálu přirozenosti a rodinného života jako cflí lidského snažení"), objasnění funkce válečných motivů v "mírových" kapitolách a v neposlední řadě i zdůraznění různosti zobrazení jednotlivých válečných bitev (u Schönggrabenu, u Slavkova, u Borodina) je výsledkem pečlivé analýzy a dokazuje kvalitní Zahradkovo

hodnocení díla, které nezůstává jen v rovině rozboru textu, ale je také odrazem hlubokých znalostí a schopnosti zasadit výsledky analýzy do obecného rámce.

Téma války v Tolstého Vojně a míru je v Zahradkově pojetí stejně tématem války jako tématem míru. Námětem literárních děl ještě v období Tolstého, ale i po něm, nejsou pouze motivy válečné a bojové (G. Uspenskij, Vs. Garšin, V. Veresajev), ale také příběhy uniformovaných lidí v mírových posádkách (Kuprin, Zamjatin). Zahradka nachází projevy expresionismu ve válečné próze L. Andrejeva, tematika války se objevuje i v satirách M. J. Saltykova-Sčedrina.

Kromě umělecky hodnotné literatury, která je zastoupena převážně povídkami (s výjimkou Tolstého Vojny a míru), profesor Zahradka sleduje v každém období také vývoj druhořadé beletrie a kých. Poukazuje na jeden z mála, můžeme říci i jediný pozitivní význam této literatury pro ostatní spisovatele - jsou prý totiž nuceni k činu, k výpadu proti šablonám a schémátům.

Kniha Miroslava Zahradky je přehledná, má logické členění a pro příznivce literatury, a to nejen literatury ruské, je nepochybně velkým přínosem.

Michaela Ostrusková

Podnětná koncepce a nezbytný diskuse

Đurišin, D.: Teória medziliterárneho procesu I. Ústav svetovej literatúry SAV, Bratislava 1995, vědecký red. Ján Koška, vědeckí recenzenti: Soňa Lesňáková, Milan Žitný.

Na jednoduchou otázku, kdo je v zahraničí nejpřekládanějším žijícím literárním vědcem z bývalého Československa, museli bychom po pravdě odpovědět, že Slovák prof. Dionýz Đurišin, jehož knihy se kromě běžných světových jazyků objevily například i v japonštině. Tajemství úspěchu tkví v tom, že se nikdy nezastavil, nikdy nebyl

s spokojen s tím, k čemu došel: od srovnávací literární vědy, kde originálně navázal na světovou komparatistiku a na její českou větev včetně druhdy Brňana Franka Wollmana, se dostává k jejím mezním oblastem.

To vše vrcholí v 70.- 90. letech ustavením a prací mezinárodního vědeckého týmu, který publikoval šest svazků pod ná-

zvem *Osobitné meziliterárne spoločensvá*. Sám Ďurišin napsal jednu z prvých teoretických kníh o svetovej literatúre (1992) a svazek terminologie nové koncepcie. Knihy týmu vychádzajú z výchádzajú v Rusku, spoje jsou navázaný s Finskom, nyní se realizuje spolupráce s Itálií.

To, že přítomný svazek nese číslo jedna, sľubuje, že se snad brzy dočkáme pokračování, které bude na jedné straně konkretizací dosavadních postulatů, na straně druhé dalším zobecněním, nebo - jinak řečeno - zobecněním v jiné sémantické rovině. Ďurišin zde shrnul dosavadní poznatky, které již namnoze prezentoval na stránkách svých četných studií a jiných knižních publikací. První kapitola *Meziliterárne spoločensvá a meziliterárne centrismy - konkretizácia zákonitostí svetovej literatúry (Od národnej po svetovú literatúru)* líčí osobitou cestu od národních literatury skrze meziliterárny společenství k tzv. meziliterárním centrismům. Autor tu v kostce formuluje dosavadní teze, znovu probírá terminologii a hlavní definice, které dle nás najdeme v šestém svazku série *Osobitné meziliterárne spoločensvá*. Dovídáme se tedy znovu o systému kategorií meziliterárního procesu, o mimoliterárním subordinaci, vztahu ke kategoriím historické poetiky, ale také o periodizaci meziliterárního procesu, o urychleném vývoji, dodatečném včleňování, uměleckém překladu a jeho místě v meziliterárním procesu, sumarizaci a schematizaci. Synpatickým rysem těchto výkladů je mimo jiné to, že svůj materiál hojně čerpají ze zkušeností literatur střední a východní Evropy včetně národních písemnictví bývalého SSSR. V druhé kapitole *Kategorie literárněhistorického procesu* Ďurišin dichotomizuje literárněhistorický proces na národně literární a meziliterární, jehož vrcholným bodem je světová literatura dosahovaná via mnohonárodní literatura, meziliterární společenství, zvláštní meziliterární společenství, standardní meziliterární společenství a meziliterární centrismy.

V pasáži o světové literatuře shrnul Ďurišin své výklady z vlastní knihy *Čo je svetová literatúra* (1992). Pro poznání složitého terminologického aparátu je důležitý seznam kategorií (s. 82-85). V třetí kapitole *Meziliterárne centrismy - nová kategória meziliterárnosti* autor vykládá mezinárodní centrismy balkánských literatur, středomořských literatur, středoevropských a severovýchodních evropských literatur.

Novosibirský profesor ruské literatury Viktor Georgijevič Odínokov v pojednání o "pokroku" v literatuře píše, že nejde ani tak o vznik naprosto nových kategorií, že v literatuře nevzniká nic zcela nového, dochází toliko k restrukturalizaci a novému funkčnímu zatížení již známých jevů, které novým pojmenováním a včleněním do nových souvislostí nabývají nového významu. Platí to i o literární vědě, včetně pečlivě vypracovaného a hluboce promyšleného Ďurišinova pojetí světové literatury a cesty k němu skrze kategorie meziliterárního procesu: jde o usouvzetážením, nové včlenění a novou koncepci vznikající jiskřivým průnikem dosud známých, ale izolovaných a znehybněných a tudíž nefunkčních nebo málo funkčních entit. Z tohoto hlediska se mi Ďurišinova kritika tradiční slavistiky zdá příliš příkrá: "Slavistika doteraz uskutočňuje svoje zjazdy tradičným spôsobom, ale aj tu možno pozorovať určitú neadekvatnosť ich organizácie v porovnaní nielen s minulým, ale aj so súčasným stavom daného vedného odboru. Preto aj na jednotlivých slavistických zjazdoch sa v kuloároch ozývajú podobné hlasy; ale čo je najpríznaكovejšie, programy jednotlivých sekcií, napríklad literárnej a azda aj iných, akoby strácali pôdu pod nohami. Prejavuje sa to aj v tom, že problematika literárnej slavistiky sa upína na tak trochu podozrivé, priveľmi slavistické zacielenie a špecializáciu. Vcelku sa literárna problematika považlivo zužuje len na tzv. slavistické problémy na úkor rozvíjania odbornej, vedecky diferencovanej problematiky, ktorou žije

literatúra a myslenie o nej. Mohlo by sa namietat', že slavistika sa stáva dnes už viac historickou než súčasnou vedou. Práve v tomto spontánnom zacielení na minulosť spočíva spomínaný problém. Literárna slavistika teda žije minulosťou; medzislovanské literárne vzťahy síce existujú aj dnes, ale ich jestvovanie stráca na životnosti, a to pre celkom objektívne príčiny uvoľňovania foriem spolužitia niekdajších slovanských kultúr a tým aj literatúr." (s. 91). Určitou možnosťou oponentúry lze spaťovať v tom, že slavistika jako veda o slovanských národch a jejich duchovných produktech, v tomto užším vymezení jako veda o jazycích a literaturách slovanských národů (slovanská filologie) byla jak v lingvistice, tak v literární vědě iniciátorkou zásadních metodologických posunů. Koneckonců sám literární materiál této Ďurišinovy knihy mimo veškerou pochybnost dokazuje jednoznačnou orientaci na slovanské literatury. V tom nám stará dobrá slavistika bude určitě i v budoucnu užitečná: vždyť většina metodologicky produktivních literárních vědců má ještě i dnes slavistické vzdělání. To, že je slavistika vědou obrácenou do minulosti, může být pravda, ale záleží pouze na dalším vývoji a jeho subjektivním posouzení: zda se mezislovanské styky stanou funkčnějšími, aniž by omezovaly zkoumání jednotlivých národních literatur ve vztahu k evropskému a světovému literárnímu kontextu. Tento vývoj jistě souvisí s programem tradičních slavistických sjezdů, ačkoliv bych přímo nespojoval slavistiku jako takovou s událostmi, jejichž

zálež je do značné míry interpersonální, společenská.

Dionýzu Ďurišinovi a jeho týmu se někdy vytýká, že abstrahuje od minuciózního zkoumání tradiční poetiky, od fungování literárního díla a jeho složek. Zatímco sociologické a psychologické metody zdůrazňují to, čemu R. Wellek a A. Warren říkají "extrinsic approach", a technologické metody se orientují na "intrinsic approach", prorhl Ďurišin bludný kruh tím, že vstoupil na jinou rovinu literární, resp. meziliterární komunikace, kam se tyto jevy subsumují, aniž by přestávaly autonomně fungovat. Vymanil se z mechanické komparatistiky pozitivistické, geneticko-kontaktologické a typologické, uvedl do literární vědy nové souřadnice rýsujiící se na pomezí věd a stanul tak na samé hranici literární vědy. V tom spočívá jeho přínos a právě o to se opírá také naše očekávání práce, do níž jistě vystoupí i další Ďurišinovi spolupracovníci. Ďurišin ve své nejnovější knize ukazuje, že studium individuálního textu nepostačuje, že artefakt je nutné vidět jako průsečík a produkt meziliterárních sil a dostředivých kulturních souvislostí. Ďurišin, jeho tým a jeho příznivci mají ovšem řadu odpůrců jako každý, kdo přináší něco nového a jde s kůží na trh. Dokonce se mi zdá, že se jeho koncepce v českých zemích do jisté míry ignorují. Kritická diskuse, které je autor vždy přístupný, by však nemohla škodit. Doufejme, že k ní - ovšem *bez hněvu a zaujatosti* - přeče jen někdy dojde.

Ivo Pospíšil

Budapešťský sborník o I. S. Turgeněvovi

V srpnu 1993 se u příležitosti 175. výročí narození ruského spisovatele Ivana Sergejeviče Turgeněva sešla v Budapešti mezinárodní konference, během které literární vědci zabývající se studiem spisovatelova života,

díla i stopami, které Turgeněv zanechal ve svých následovcích, po tři dny prezentovali výsledky své práce. V roce 1994 pak byl vydán sborník referátů, které na konferenci zazněly (I. S. Turgenev. Žizn', tvorčestvo,